

Phil Gasper

Ryska revolutionen – Några lästips

Ur *International Socialist Review*, nr 105 (2017).

Den ryska revolutionen i oktober 1917¹, som leddes av Vladimir Lenins bolsjevikparti, är den viktigaste händelsen i historien för revolutionära socialister. För första gången kom en revolution ledd av arbetarklassen till makten i ett helt land och började försöka bygga ett socialistiskt samhälle baserat på idéer om arbetarkontroll och verklig demokrati. Under en kort period fanns glimtar av vad ett sådant samhälle kunde likna, innan experimentet krossades av inbördeskrig, utländsk intervention, ekonomisk ödeläggelse, och – framför allt – att revolutionen inte lyckades att framgångsrikt sprida sig till mer ekonomiskt utvecklade länder. I slutet av 1920-talet hade detta lett till att en byråkratisk diktatur hade förskansa sig i det unga Sovjetunionen. Ett årtionde efter revolutionens häpnadsväckande inledande framgångar hade de drömmar som den hade baserat sig på krossats.

Men trots det nederlag som den till sist led – egentligen delvis på grund av detta – förblir den ryska revolutionen en avgörande händelse, som socialister bör studera. Det finns stora lärdomar att hämta om hur den genomfördes, de stora framstegen i början och orsaken till att den ändå misslyckades – och hundra år efter revolutionen finns en överväldigande mängd litteratur om alla dessa ämnen. Syftet med denna mycket kortfattade översikt är att ge några lästips, i första hand för dem som är obekanta med ämnet.²

För den som aldrig läst något om ryska revolutionen är det utmärkt att starta med den artikel, som Ahmed Shawki skrev för denna tidskrift för 20 år sedan, *80 Years Since the Russian Revolution*³. Artikelns utgångspunkt är 1800-talets Ryssland, där revolutionens rötter står att finna, och berättar sedan hur den växte fram via den misslyckade revolutionen 1905, första världskriget och Februarirevolutionen, då tsaren störtades, till Oktoberrevolutionen då bolsjevikerna kom till makten.⁴ Den som vill ha en utförligare genomgång av samma historia, men som ändå går rätt snabbt att läsa, rekommenderas varmt Neil Faulkners nyligen publicerade *A People's History of the Russian Revolution*.⁵

En annan nyligen utgiven bok, *October 1917: Workers in Power*⁶, med bidrag av Paul Le Blanc, Ernest Mandel och David Mandel, är ingen skildring av hela revolutionen, men innehåller en kronologi och kort översikt, samt en användbar förteckning över personer, platser, händelser och organisationer, tillsammans med artiklar som behandlar några av

¹ 1917 var Ryssland ett så efterblivet land att man fortfarande gick efter den julianska almanackan, som det övriga Europa övergivit flera hundra år tidigare. Den låg 13 dagar efter den moderna gregorianska almanackan. Maktövertagandet skedde således den 25 oktober enligt den ryska, vilket innebar den 7 november för huvuddelen av världen i övrigt.

² Uppgifter om de böcker som omnämns återfinns i notförteckningen. Denna genomgång fokuserar på positiva tips, men det finns också böcker att undvika. På en sådan lista skulle återfinnas de många verken av den professionelle antikommunisten Richard Pipes (under många år professor i historia vid Harvard), som omsorgsfullt bortser från fakta och forskning som strider mot hans egna åsikter. En bok man också bör hoppa över är *A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891-1924* av den brittiske historikern Orlando Figes, som bygger på tvivelaktiga källor och förvrängningar för att ge en negativ bild av revolutionen.

³ *International Socialist Review*, N° 3, vintern 1997: [80 Years Since the Russian Revolution](#).

⁴ Den artikeln, tillsammans med Trotskijs anförande 1932, "In Defense of the Russian Revolution" [svenska: [Till försvar för oktober](#)], kommer att publiceras av Haymarket Books senare i år.

⁵ Utgiven av Pluto Press 2017. Den brittiske science fiction-författaren och marxisten China Miévilles bok, utgiven av Verso Books, *October: The Story of the Russian Revolution* verkar också intressant, men jag har ännu inte läst den. Se Paul Le Blancs recension av Miévilles bok samt Neil Faulkners nya bok om den ryska revolutionen på annan plats i detta nummer, se: [1917: A change in the soul as much as in the factory](#)

⁶ Merlin Press, 2016. [Denna bok kommer ut i svensk översättning i höst xxx]

nyckelaspekterna, som frågan om maktövertagandet bara var en statskupp och fabrikskommittéernas roll under revolutionen. Den innehåller också artiklar av den polsk-tyska revolutionären Rosa Luxemburg (ofta felaktigt framställd som motståndare till revolutionen, men som i själva verket var en kritisk anhängare), samt Lenin och Trotskij.

En bra samling av primärkällor, med uttalanden av många av dem som deltog eller bevitnade händelserna i Ryssland 1917, återfinns i Michael C Hickeys *Competing Voices from the Russian Revolution*.⁷ Källorna sträcker sig från ”regeringstjänstemän och ledare för politiska partier” till ”vanliga män och kvinnor, som odlade marken, slet på fabrikerna, arbetade på kontor, eller tjänstgjorde inom militären”. För att få en visuell känsla av revolutionen kan man ta en titt på några av de fotosamlingar, som sammanställts av framlidne David King. Text *Red Star Over Russia: A Visual History of the Soviet Union from 1917 to the Death of Stalin*⁸ och *Trotsky: A Photographic Biography*.⁹

Men den utan tvekan viktigaste boken om revolutionen är Leo Trotskijs *Ryska revolutionens historia*¹⁰, som skrevs 1930 och översattes till engelska 1932 [till svenska 1988] Trotskijs skildring av revolutionen kan i själva verket göra anspråk på att vara det främsta enskilda verket inom marxistisk historieskrivning. Boken gavs ursprungligen ut i tre band på drygt 900 sidor och ställer följaktligen krav på läsarens uppmärksamhet, men varje socialist bör någon gång ta sig tid till detta. Trotskij var en lysande stilist och sidorna vänder sig nästan av sig självt, trots att vi redan känner till upplösningen. Som historiebok finns det inte mycket att jämföra den med. Trotskij var, tillsammans med Lenin, den ledande personligheten under de händelser som ledde till och följde på Oktoberrevolutionen och den ger därför skildringen kunskaperna och insikterna hos en av de medverkande (även om Trotskij redan från början slår fast att ”arbete kommer inte att i någon som helst utsträckning vila på personliga hågkomster”, utan baseras på ”noggrant verifierade dokument”).¹¹ Men utöver detta förenar Trotskij djup teoretisk förståelse med förmågan att väva samman händelser, som sträcker sig från långsiktiga historiska händelser till mikrodynamiken hos varje enskild gatudemonstration. Titta bara exempelvis på hans framställning av en demonstration, som ägde rum den 24 februari (9 mars), andra dagen av det uppror som ledde till att tsaren störtades.

Tvåusen femhundra arbetare från Eriksson, en av de största fabrikerna i Viborgdistriktet, gick efter sitt morgonmöte ut på Sampsonjevskij Prospekt, och stötte på ett trångt ställe ihop med kosackerna. Officerarna banade väg med hästarnas bringor och stormade först genom folksamlingen. Bakom dem galopperade kosackerna och fyllde hela avenyn till bredden. Avgörandets stund! Men ryttarna red försiktigt i en lång rad genom den korridor som officerarna just gjort. ”Några av dem log”, erinrar sig Kajurov, ”och en av dem blinkade vänligt till arbetarna.” Denna blinkning var inte utan innebörd. Arbetarna ingavs mod av en vänlig men inte fientlig självtillit, och förde den delvis vidare till kosackerna. Den som blinkade fann efterföljare. Trots förnyade ansträngningar från officerarna misslyckades kosackerna, utan att öppet göra avkall på disciplinen, med att tvinga folksamlingen att upplösas och flöt i stället igenom den i strömmar. Detta upprepades tre eller fyra gånger och förde de två sidorna ännu närmare varandra. Enskilda kosacker började besvara arbetarnas frågor och även inlåta sig i korta samtal med dem. Av disciplinen återstod bara ett tunt genomskinligt skal, som när som helst hotade att brista.

Förutom detta ger Trotskijs bok en kontinuerlig framställning av karaktären hos historiska förändringar – hur individer formas av de historiska förutsättningar de lever under, hur anhopningen av små förändringar kan leda till plötsliga och enorma historiska vändningar,

⁷ Greenwood Press, 2011.

⁸ Tate, 2016.

⁹ Blackwell, 1986

¹⁰ Bokförlaget Röda Rummet, 1988. Finns på marxistarkiv.se

¹¹ För Trotskijs personliga hågkomster av revolutionen, se kap. 24-28 i [Mitt liv – försök till en självbiografi](#), först publicerad 1930.

och hur både kollektivt handlande och individuella val kan få avgörande betydelse. Trotskijs bok täcker Rysslands ekonomiska efterblivenhet, den ojämna och sammansatta utvecklingen genom import av teknologi och kapital från väst, första världskrigets betydelse, Februari-revolutionen och störtandet av tsarismen, kampen om makten mellan den provisoriska regeringen och arbetarnas sovjetter (råden), och hur sovjeterna slutligen segrade i oktober. Han ägnar inte mycket tid åt den misslyckade revolutionen 1905, men där har vi ju hans tidigare bok *1905*¹², som han skrev kort efter att det Lenin kallade ”generalrepetitionen” för 1917 hade besegrats.

Ögonvitnesskildringar

Det finns åtskilliga ögonvitnesskildringar av revolutionen, men förstapriset måste gå till *Tio dagar som skakade världen*¹³, som kom ut 1919, författad av den radikale amerikanske journalisten och socialisten John Reed. Reed fanns på plats i Petrograd under Oktoberrevolutionen och ger en livfull direktrapport om vad som skedde under de dagar som föregick och följde på maktövertagandet. Stalin avskydde boken eftersom han nått och jämt är nämnd där, medan Lenin och Trotskij helt korrekt framställs som de avgörande ledarna för revolutionen. Lenin skrev en kort introduktion, där han oförbehållsamt rekommenderade boken ”till världens arbetare” och prisade den för att ge ”en sanningsenlig och livfull skildring” av de händelser som är av största betydelse.

En annan amerikansk journalist, Louise Bryant (medarbetare till Reed, som hon vid denna tidpunkt var gift med) befann sig också i Petrograd och skrev en egen bok om revolutionen, *Six Months in Russia*¹⁴, som utkom i oktober 1918 (några månader tidigare än Reeds bok på grund av att hans anteckningar tillfälligt tagits i beslag när de båda återvände till USA). Även hennes bok är väl värd att läsa. Den innehåller intervjuer med ledande kvinnliga revolutionärer som Maria Spiridonova, som tillhörde vänstersocialistrevolutionärerna¹⁵ och bolsjeviken Alexandra Kollontaj, den enda kvinnan i Lenins regering.

Vänstersocialistrevolutionären Sergej Mstislavskij spelade en aktiv roll under såväl Februari- som Oktoberrevolutionen, och författade 1918 sin egen redogörelse, som på engelska fick titeln *Five Days Which Transformed Russia*.¹⁶ De fem ”dagar” han koncentrerar sig på (där den första i själva verket sträcker sig över tre) är Februariesningen (27 februari-1 mars), bildandet av provisoriska regeringen (3 mars), arresteringen av Nikolaj II (9 mars), en händelse som Mstislavskij personligen deltog i, Oktoberrevolutionen (25 oktober) och mötet med och upplösningen av konstituerande församlingen (5 januari 1918).

Morgan Philips Price kom från överklassen i Storbritannien, men började sympatisera med vänstern på grund av sitt motstånd mot första världskriget. Han blev krigskorrespondent och befann sig i Ryssland före, under och omedelbart efter revolutionen. Han skulle snart ställa sig på bolsjevikernas sida och följden blev att hans rapporter i *Manchester Guardian* ofta blev hårt redigerade eller helt ignorerade. Price skulle senare bli parlamentsledamot på Labours vänsterkant. Långt efter hans död 1973 utgavs till sist en samling av hans rapporter på plats från Ryssland under titeln *Dispatches from the Revolution: Russia 1916-1918*.¹⁷ Price hade gjort långa resor runt om i landet under sin tid där och är en ovärderlig guide om vad som

¹² Rättviseböcker, 2011

¹³ Fischer & Co, 2017. Svensk översättning 1975.

¹⁴ Kessinger Publishing, 2010. [Six Red Months in Russia: An Observers Account of Russia Before and During the Proletarian Dictatorship](#). För ett kortare utdrag översatt till svenska: [Så här ser revolutioner ut](#)

¹⁵ Det socialistrevolutionära partiet var ett populistiskt parti med basen hos bönderna. 1917 splittrades det i en moderat (höger) och en radikal (vänster) del.

¹⁶ Indiana University Press, 1988.

¹⁷ Pluto Press, 1997.

skedde utanför Petrograd och Moskva. Hans lilla broschyr, *Capitalist Europe and Socialist Russia*, som utgavs 1919 av *British Socialist Party* finns tillgänglig online på Marxist Internet Archive.¹⁸

En ögonvitnesskildring av revolutionen, *The Russian Revolution 1917: A Personal Record*¹⁹ av N N Suchanov, en mensjevnikisk internationalist och en av dem som var med om att grunda Petrogradsovjetens exekutivkommitté, är en källa som många av de historiker som skildrat denna period (bl a Trotskij) använt sig av. Den är även ytterst läsvärd som sådan.

Lenin och bolsjevikerna

Den avgörande roll bolsjevikpartiet spelade under 1917 förtjänar att noga uppmärksammas av socialister. Andra bandet av Tony Cliffs biografi om Lenin, *All Power to the Soviets: Lenin 1914-1917*²⁰ ger en utmärkt framställning. Februarirevolutionen kom som en överraskning för alla etablerade partier, även om bolsjevikpartiets medlemmar på lokal nivå svarade för viktiga insatser så fort den startat. Bolsjevikledare som Kamenev och Stalin återvände strax till Petrograd, men saknade någon klar strategi och gav kritiskt stöd till provisoriska regeringen. Först efter Lenins återkomst i april skulle parollen ”All makt åt sovjeterna” bli bolsjevikernas samlade paroll.

Men även om Lenins ledarskap över bolsjevikerna aldrig var ifrågasatt var det långt ifrån fallet att han dikterade deras politik genom kommando. Det förekom hårda diskussioner inom partiet om vilken politik man skulle följa, både före och efter revolutionen, och Lenin gick inte alltid segrande ur dem. Alexander Rabinowitch ger en utmärkt skildring av de månader som föregick Oktoberrevolutionen i *Bolsjevikerna kommer till makten: Revolutionen i Petrograd 1917*²¹ och där framgår utan minsta tvivel att bolsjevikerna inte var någon monolitisk organisation och att motsättningar och debatt var centrala inslag i partiets sätt att fungera. Den boken ger den kanske mest detaljerade framställningen av den roll bolsjevikerna spelade, uppifrån och ner, under månaderna före Oktoberrevolutionen.

Trotskij's lilla bok *Oktoberrevolutionens lärdomar*²², som skrevs 1924 strax efter Lenins död som en del av den politiska debatten mot triumviratet under Stalin, Zinovjev och Kamenev, som då ledde kommunistpartiet (som bolsjevikerna döpt om sig till 1918), är också viktig läsning. I polemik mot triumviratets försök att framställa sig som väktare av en ofelbar ”leninistisk” tradition analyserade Trotskij den väg revolutionen tagit och visade på de misstag ledande bolsjevikerna (och framför allt triumviratet) gjort sig skyldiga till. Han skriver att ”utvecklingen har visat att utan ett parti i stånd att leda den proletära revolutionen blir revolutionen själv omöjlig”, men han hävdar också att i en revolutionär situation är det ”en nästan osviklig lag att en kris inom partiet blir oundviklig under övergången från planeringen av revolutionär verksamhet till den direkta kampen om makten”.

Lenins egna texter från återkomsten till Ryssland fram till juli 1918 återfinns i band 24-27 av hans *Collected Works*.²³ Det finns mycket att läsa i dessa band, men några av de viktigaste texterna är *Aprilteserna*, *Om proletariatets uppgifter i den nuvarande revolutionen*, *Krig och revolution*, *Bolsjevikerna måste ta makten*, *Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?*, *Sovjetmaktens närmaste uppgifter*, *Om ”vänster”-barnslighet och småborgerlig mentalitet*

¹⁸ [Capitalist Europe and Socialist Russia](#)

¹⁹ Princeton, 1984. Finns tyvärr inte på nätet.

²⁰ 1:a upplagan 1976. Nu utgåva Haymarket Books, 2004. [Lenin \(Vol. 2\): All Power to the Soviets](#)

²¹ Boken finns översatt till svenska: [Bolsjevikerna kommer till makten](#). En nyutgåva kom ut i våras på Haymarket med en ny inledning av författaren.

²² [Oktoberrevolutionens lärdomar](#)

²³ Progress Publishers, 1964. Alla artiklarna finns i svensk översättning på marxistarkivet. Se [Lenin, Verk i tidsordning](#) (bläddra ned till 1917).

(1918), samt *Teser om politiska nuläget*.

Två andra viktiga texter om Lenins politiska bana och bolsjevikernas historia är Paul Le Blancs *Lenin och det revolutionära partiet*²⁴ och Marcel Liebmans *Lenins leninism*.²⁵ Båda innehåller utmärkta kapitel om partiets roll 1917. Och för den som undrar om denna historia fortfarande är relevant idag är Le Blancs *Unfinished Leninism: The Rise and Return of a Revolutionary Doctrine*²⁶ ett måste.

Arbetarklassen och revolutionen underifrån

Moderna historiker har gjort betydande insatser för att ta fram arbetarnas aktiva roll under revolutionen. Steve A Smiths *Red Petrograd: Revolution in the Factories 1917-18*²⁷ skildrar försöken att upprätta arbetarkontroll på fabriker från Februarirevolutionen till mitten av 1918. Två verk av David Mandel är också viktiga: *The Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime: From the February Revolution to the July Days, 1917*²⁸ och *The Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power: From the July Days 1917 to July 1918*.²⁹ Alla tre böckerna visar debatten inom och initiativen från arbetarklassen i Petrograd.

Smiths arbete sammanfattas mer kortfattat i artikeln ”Petrograd in 1917: The View from Below” i *The Workers’ Revolution in Russia, 1917: The View from Below*, Daniel H Kaiser, red.,³⁰ där artiklar om både Moskva och Petrograd ingår. Smiths arbete är en motvikt till myten om att bolsjevikerna använde sig av ”demagogi och lögn” för att få stöd av arbetarklassen. Smith skriver:

”Bolsjevikisk agitation och organisering spelade en avgörande roll i radikaliseringsen av massorna. Men bolsjevikerna själva skapade inte missnöjet bland folket eller revolutionära stämningar. Detta växte fram ur massornas egna erfarenheter av komplexa ekonomiska och samhällsliga resningar och politiska händelser. Bolsjevikernas bidrag bestod snarare i att påverka arbetarnas förståelse av revolutionens sociala dynamik och skapa en medvetenhet om det oerhört nära sambandet mellan vardagslivets problem och de bredare sociala och politiska frågorna. Bolsjevikerna fick stöd därför att deras analys och förslag till lösningar verkade förnuftiga. I september 1917 förklarade en arbetare från Orudinjiverken, tidigare en bastion för ‘defensism’ [dvs stöd till kriget] där bolsjevikerna tidigare inte ens kunnat göra sig hörda, att ‘bolsjevikerna har alltid sagt: Det är inte vi som kommer att övertyga er, utan livet självt. Och nu har bolsjevikerna segrat därför att livet har visat att deras taktik var den rätta.’”

Om kvinnornas insatser speciellt, se Jane McDermid och Anna Hillyar, *Midwives of Revolution: Female Bolsheviks and Women Workers in 1917*³¹, som tar upp frågan om kvinnorna i Ryssland före revolutionen, hur framträdande kvinnliga revolutionärer som Nadezjda Krupskaja och Alexandra Kollontaj agerade, och den avgörande roll som intogs av kvinnliga arbetare i Petrograd 1917.

Revolutionens landvinningar

Bolsjevikernas seger i oktober åtföljdes de närmaste dagarna, veckorna och månaderna av en strid ström av radikala reformer. Den nya regeringen tillkännagav sin avsikt att omedelbart dra tillbaka Ryssland ur kriget. Att bönderna lagt beslag på jord och arbetarna tagit kontroll på fabriker godkändes i nya lagar. Regeringstjänstemän skulle bara ha samma lön som

²⁴ [Lenin och det revolutionära partiet](#)

²⁵ [Lenins leninism](#).

²⁶ Haymarket Books, 2014. Delar av boken finns på svenska: [Ofullbordad leninism](#)

²⁷ Cambridge University Press, 1933; kommer som nyutgåva på Haymarket Books i år.

²⁸ Macmillan, 1983.

²⁹ Macmillan, 1984.

³⁰ Cambridge University Press, 1987.

³¹ Ohio University Press, 1999.

genomsnittslönen för en kvalificerad industriarbetare.

Dödsstraffet inom armén avskaffades (det hade avskaffats inom civilrätten efter Februari-revolutionen). Religionsfrihet utropades (vilket gjorde slut på det officiella förtrycket av judar), och stat och utbildning skildes från kyrkan. Gratis utbildning infördes och stora alfabetiseringskampanjer inleddes, vilket skildras i Megan Behrents ”Education, Literacy, and the Russian Revolution” i *ISR*, n° 82, mars-april 2012.

All den tidigare lagstiftning som tjänat till att trycka ned kvinnorna sopades också bort. Det lagstiftades om lika lön för kvinnor. Äktenskap kunde upphävas om någon partner så önskade. Barn födda utanför äktenskapet gavs lika rättigheter. Alla restriktioner mot abort avskaffades. Statsfinansierade BB och gratis daghem infördes och kvinnoavdelningar upprättades över hela landet i syfte att få kvinnorna att gå samman och spela en aktiv roll i samhällsförändringen. Del 1 av William G Rosenbergs antologi *Bolshevik Visions: First Phase of the Cultural Revolution in Soviet Russia*³², en samling texter av Kollontaj, Trotskij, och många andra som gett aktiva bidrag till revolutionen, har ett kapitel om ”The Culture of a New Society: Ethics, Gender, the Family, Law, and Problems of Tradition”, och är viktig läsning om dessa frågor. Se även Wendy Goodman, *Women, the State and Revolution: Soviet Family Policy and Social Life, 1917-1936*,³³ och Elizabeth A Wood, *The Baba and the Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia*.³⁴

Alla hänvisningar till sexuell läggning togs bort från strafflagen och från 1923 var homosexualitet inte längre något brott. Doktor Grigorij Batkis, chef för Institutet för sexualhygien i Moskva, beskrev den nya inställningen:

”Sovjetisk lagstiftning ... förklarar att stat och samhälle inte på minsta vis ska blanda sig i sexuella frågor, så länge som inte någon enskilds intressen kränks. Beträffande homosexualitet, sodomi och andra former av sexuell tillfredsställelse, som i europeisk lagstiftning anges som stridande mot allmän moral, betraktar sovjetisk lagstiftning dem på exakt samma sätt som så kallat ‘naturligt’ sexuellt umgänge.”

I *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent*³⁵ har Dan Healey undersökt erfarenheterna bland homosexuella män och lesbiska efter revolutionen.

Förändringarna i det nya samhället återspeglades i ett väldigt uppsving för aktiviteterna på det kulturella området. Konstnärliga ansträngningar blomstrade inom visuell konst, dramatik, filmproduktion och litteratur. En del av detta har Victor Serge (den i Belgien födde anarko-syndikalist, som anslöt sig till bolsjevikerna strax efter revolutionen) i hans storartade bok *Year One of the Russian Revolution*³⁶, som utkom 1930, och där man återfinner en detaljerad redogörelse för revolutionens första tolv månader.

En sådan kunskapsörst uppstod runt om i landet att nya skolor, vuxenutbildningar, universitet och arbetarfakulteter bildades överallt. Oräkneliga nya initiativ gav utrymme för undervisning i helt outforskade kunskapsområden. Under denna period utökades också museernas tillgångar genom konfiskation av privata konstsamlingar. Extrem hederlighet och omsorg kännetecknade denna expropriering av konstnärliga rikedomar. Inte ett enda verk av betydelse gick förlorat.

Del 2 av Rosenbergs antologi *Bolshevik Visions* fokuserar på ”Creating Soviet Cultural

³² University of Michigan Press, andra utgåvan, 1990.

³³ Cambridge University Press, 1993.

³⁴ Indiana University Press, 1997.

³⁵ University of Chicago Press, 2001.

³⁶ Haymarket Books, 2015. [Year One of the Russian Revolution](#)

Forms: Art, Architecture. Music, Film, and the New Tasks of Education”. Klart läsvärd är även Abbott Gleason, *Bolshevik Culture: Experiment and Order in the Russian Revolution*.³⁷ För exempel på rysk revolutionär konst, se John Milner, m fl, *Revolution: Russian Art 1917-1932*,³⁸ som producerats som en del av en utställning till hundraårsminnet i Storbritannien. En annan fantastisk bildkollektion är David Kings *Russian Revolutionary Posters: From Civil War to Socialist Realism. From Bolshevism to the End of Stalinism*.³⁹

Den nationella frågan

Det ryska imperiet var ett stort byggnadsverk, som omfattade många mindre nationer. I en rad texter före och under första världskriget – bl a ”Teser om den nationella frågan” (1913), ”Kritiska anmärkningar om den nationella frågan” (1913), ”Nationernas rätt till självbestämmande” (1914), och ”Det revolutionära proletariatet och nationernas rätt till självbestämmande” (1915), hävdade Lenin att socialister i ett dominerande land otvetydigt måste stödja förtryckta nationers rätt till självbestämmande, medan socialister i undertryckta länder måste kämpa för nödvändigheten av arbetarklassens internationella solidaritet.

Efter Oktoberrevolutionen skulle dessa principer omsättas i praktiken. Det gamla ryska imperiet ersattes med Unionen av socialistiska sovjetrepubliker och de nationer som ingick där gavs rätt till självbestämmande. Särskilda ansträngningar gjordes för att få stöd av förtryckta nationella grupper – se framför allt två band med John Riddell som redaktör: *To See the Dawn: Baku, 1920 – First Congress of the Peoples of the East and Workers of the World and Oppressed Peoples, Unite! Proceedings and Documents of the Second Congress of the Communist International, 1920*.⁴⁰ Jeremy Smith, *The Bolsheviks and the National Question*⁴¹ ger en bra introduktion. Se även Eric Blanc, ”Anti-Imperial Marxism: Borderland Socialists and The Evolution of Bolshevism on National Liberation”, *ISR* #100, våren 2016,

Hur revolutionen gick förlorad

Framstegen var imponerande under revolutionens första månader och år, men bolsjevikregeringen ställdes snabbt inför stora svårigheter. Trots en del fickor med utvecklad industri var Ryssland ett ekonomiskt efterblivet land, som trängts tillbaka ytterligare av oredan och förödelsen under kriget. Sommaren 1918 utbröt en koleraepidemi i Petrograd och stor livsmedelsbrist uppstod i hela landet. Lenin blev svårt skadad efter ett mordförsök. Kort därpå invaderades Ryssland av arméer från många av de stora kapitalistländerna, bl a USA, Storbritannien och Frankrike. De länderna gav avgörande stöd till de störtade härskarnas vita arméer och Ryssland kastades ut i ett fullskaligt inbördeskrig, som ledde till ytterligare förödelse.

Bästa genomgången av denna period återfinns i tredje delen av Tony Cliffs Leninbiografi, *Revolution Besieged: Lenin 1917-1923*⁴² och i mindre grad i hans *Trotsky: The Sword of the Revolution 1917-1923*⁴³, andra delen av hans Trotskijbiografi. I framför allt *Revolution Besieged* ges en klar bild av de omöjliga förhållanden bolsjevikerna stod inför och hur de materiella umbärandena, krig och ekonomiskt sammanbrott samtidigt som revolutionen inte lyckades sprida sig gjorde det omöjligt att upprätta ett samhälle baserat på arbetarkontroll.

Standardverket om inbördeskriget är W Bruce Lincoln, *Red Victory: A History of the Russian*

³⁷ Indiana University Press, 1985.

³⁸ Royal Academy Publications, 1917.

³⁹ Tate, 2012.

⁴⁰ Båda på Pathfinder Press, 1993, 1999.

⁴¹ Macmillan, 1999.

⁴² Haymarket Books, 2012. [Lenin \(Vol. 3\): Revolution Besieged](#) (halva boken)

⁴³ Bookmarks, 1990. [Trotsky \(Vol. 2\): The Sword of the Revolution 1917–1923](#)

*Civil War*⁴⁴. Det störs emellertid av den osminkat fientliga inställningen till revolutionen: redan i första meningen skildras tiden mellan februari och oktober 1917 som ”en orgie i proletär självsvåldighet”. Om Trotskijs egen redogörelse för hur han organiserade och ledde Röda armén till seger, se *Trotsky's Military Writings*.⁴⁵

Det finns också flera ögonvittnesskildringar av de svårigheter Ryssland upplevde dessa år. Arthur Ransome, en brittisk journalist (och senare berömd barnboksförfattare) som gifte sig med Trotskijs privatsekreterare, gav ut *Russia in 1919* samt *The Crisis in Russia* (1920), både återutgivna av *Redwords* 1992, men numera lättast att hitta på nätet.⁴⁶ En del av Victor Serges artiklar från samma tid finns samlade i *Revolution in Danger: Writings from Russia 1919-1921*.⁴⁷ Alfred Rosmer, en fransk syndikalist som anslöt sig till den kommunistiska rörelsen efter revolutionen, besökte regelbundet Sovjetunionen i början av 1920-talet och publicerade sina upplevelser i *Moskva under Lenin* (48) på 1950-talet.⁴⁸

Redan från början var både Lenin och Trotskij på det klara med att revolutionen behövde stöd utifrån för att kunna överleva. Som Lenin uttryckte det i mars 1919: ”Den obestridliga sanningen är att utan en revolution i Tyskland kommer vi att gå under.” Och Tyskland fick sin egen Februarirevolution i november 1918, då *Kaisern* störtades i ett uppror och det blev slut på kriget, men trots flera år av politisk instabilitet efteråt inträffade inget som liknade Oktoberrevolutionen. I andra länder ledde exemplet från den ryska revolutionen till stor politisk aktivitet, fabriksokupationer och även arbetarråd, men inte till någon framgångsrik arbetarrevolution.

I själva Ryssland kunde Röda armén, under ledning av Trotskij, till sist besegra kontra-revolutionen, men bara till priset av stora mänskliga och materiella kostnader. Livsmedelsbristen ledde till massomflyttningar från städerna ut på landsbygden och antalet arbetare i städerna minskade från 3 miljoner till 1,25 miljoner. Tusentals av de mest hängivna arbetaraktivisterna stupade under inbördeskriget. De sammantagna effekterna av isolering internationellt, knapphet och den ryska arbetarklassens sönderfall kom att innebära ett hot mot revolutionens landvinningar. I *Revolution and Counterrevolution: Class Struggle in a Moscow Metal Factory*⁴⁹ visar Kevin Murphy att arbetarna på en del fabriker så sent som 1927 behöll en avsevärd kontroll över produktionen och tillskansade sig regelbundna löneökningar, medan arbetarmakten på många andra ställen långt tidigare blivit en abstrakt paroll och sovjeterna inte mycket mer än tomma ord.

Genom de svåra förhållanden som rådde under inbördeskriget och åren efteråt såg sig bolsjevikerna tvingade att förbjuda politiska partier som var kritiska till revolutionen och där en del öppet ställt sig på kontrarevolutionens sida. Kapitalismakterna i väst hade inte lyckats krossa arbetarstaten direkt, men de hade skapat förutsättningarna för att den skulle förfalla inifrån, vilket tog sig uttryck i allvarliga och ibland våldsamma spänningar mellan arbetarklassen och bönderna.

Allteftersom de demokratiska sovjeterna vittrade sönder hamnade kommunistpartiet under kontroll av en byråkrati av heltidsanställda tjänstemän och opportunister. Stalin, som bara spelat en obetydlig roll under Oktoberrevolutionen, hade manövrerat sig till ställningen som partiets generalsekreterare. I *Lenins sista strid*⁵⁰ visar Moshe Lewin hur Lenin under de sista

⁴⁴ Simon & Schuster, 1989.

⁴⁵ Merit Publishers, 1969. [Military Writings, Volume 1](#), [Volume 2](#), [Volume 3](#) och [Volume 4](#)

⁴⁶ [Russia in 1919](#) och [The Crisis in Russia](#)

⁴⁷ Haymarket Books, 2011. Flera av artiklarna finns på marxists.org, se [Victor Serge](#)

⁴⁸ Haymarket Books, 2007. [Moskva under Lenin](#)

⁴⁹ Haymarket Books, 2007.

⁵⁰ Gebers, 1968. [Lenins sista strid](#).

månaderna av sitt politiskt aktiva liv tog strid mot den växande byråkratiseringen av revolutionen, bl a i form av ett testamente där han förordade att Stalin skulle ersättas som generalsekreterare. Men 1922 drabbades Lenin av en rad slaganfall. I början av 1923 var han fysiskt ur spel och försöket att avsätta Stalin misslyckades. När Lenin dog i januari 1924 var kommunistpartiet något helt annat än den arbetarorganisation det varit 1917.

Under 1920-talet besegrade Stalin sina politiska motståndare och 1928 var han obestridlig härskare. Revolutionens sista landvinningar krossades, återstoden av bolsjevikernas ”gamla garde” eliminerades fysiskt och Sovjetunionen industrialiserades på bekostnad av arbetarklassen och bönderna med miljontals döda som följd. Det blodbad som åtskiljer revolutionens första år och Stalins diktatur är beviset för att Stalins uppgång utgjorde en seger för kontrapositionen – som Victor Serge skrev i sin bok från 1937, *From Lenin to Stalin*⁵¹ – och inte någon fortsättning av bolsjevikrevolutionen.

Chris Harman tecknade de bakomliggande orsakerna till revolutionens slutgiltiga nederlag i en skrift från 1967, ”Russia: How the Revolution was Lost”⁵², som även återfinns i Anthony Armov, m fl, *Russia From Worker’s State to State Capitalism*.⁵³ Neil Faulkner tar upp samma ämne i tredje delen av sin *People’s History*. Både Harman och Faulkner baserar sig på Trotskijs analys i *Den förrådada revolutionen*,⁵⁴ som publicerades 1936 för första gången och erbjuder en marxistisk materialistisk analys av den stalinistiska byråkratins uppkomst. Men både Harman och Faulkner är oeniga med Trotskijs uppfattning att Sovjetunionen på 1930-talet fortfarande var något slags arbetarstat. I stället hävdar de att byråkratin omvandlats till en ny härskande klass.

Var den ryska revolutionens nederlag oundvikligt? Jag skulle vilja säga att så inte var fallet, men jag låter Victor Serge få sista ordet:

”Det heter ofta att ‘fröet till all stalinism fanns hos bolsjevismen från första början’. Det har jag ju inget att invända mot. Men, bolsjevismen innehöll också många andra frön, en hel mängd andra frön, och de som upplevt entusiasmen under de första åren av den första segerrika socialistiska revolutionen får inte glömma det. Att döma någon utifrån de dödliga frön som hittats vid obduktionen – och som den personen kan ha burit på ända sedan födseln – är det särskilt klokt?”⁵⁵

Fem i topp

I den här genomgången har många böcker nämnts. Läs så många som det går, men här är de fem jag framför allt vill rekommendera [med länkar till de verk som finns på Internet]:

Leo Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 1](#), [Del 2](#) och [Del 3](#)

John Reed, [Tio dagar som skakade världen](#)

Victor Serge, [Year One of the Russian Revolution](#)

Alexander Rabinowitch, [Bolsjevikerna kommer till makten](#)

Neil Faulkner, *A People’s History of the Russian Revolution*

Översättning från engelska, *Björn Erik Rosin*.

Original: [The Russian Revolution – A brief reading guide](#)

⁵¹ Pathfinder Press, 1973: [From Lenin to Stalin](#)

⁵² [Russia – How the Revolution was Lost](#)

⁵³ Haymarket Books, 2017.

⁵⁴ [Den förrådada revolutionen](#)

⁵⁵ ”Reply to Ciliga”, *New International*, årg. 5, n° 2, februari 1939, i [A Letter and Some Notes](#). Ante Ciliga var en jugoslavisk kommunist som en tid var anhängare till Trotskijs vänsteropposition. Han övergav senare marxismen och blev kroatisk nationalist.

Fler lästips

Tariq Ali: [De tio bästa böckerna om den ryska revolutionen](#)

Alan Woods: [Ryska revolutionen – en studieguide](#)